

Рад објављен у „Сувремени токови у раном одгоју и образовању“-научна монографија, (2012), Зеница, Исламски педагошки факултет

Стака Николић

инспектор-просвјетни савјетник за предшколско васпитање и образовање

Републички педагошки завод

Бања Лука

staka.nikolic@gmail.com

ОБРАЗОВНА СТРУКТУРА ВАСПИТАЧА РС: ИЗМЕЂУ ЗАТЕЧЕНОГ СТАЊА, ЗАКОНСКОГ ЗАХТЈЕВА И ПОТРЕБА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Сажетак

Рад се бави анализом кадровске структуре васпитача запослених у јавним установама Републике Српске. Анализа показује да се због недостатка идентитета дјелатности и сложености функција које предшколско васпитање и образовање има, брига за васпитање и образовање, његу и заштиту дјецe углавном препуштала васпитачима у најширем смислу ријечи тј. онима који су били на бироима за запошљавање, често руководећи се финансијским ефектима. Та пракса наставља се и сада након доношења закона о предшколском васпитању и образовању који јасно прописује ко може бити васпитач. У раду се указује на системску подршку учењу и развоју мале дјецe у институцијама предшколског васпитања и образовања кроз запошљавање квалификованих васпитача и синергију носилаца иницијалног образовања васпитача, научне и истраживачке дјелатности и политике професионалног развоја дјелатности.

Кључне ријечи: васпитачи у предшколским установама, васпитач, потребе за запошљавањем,

Abstract

The paper examines the personnel structure of preschool teachers employed in public institutions for early childhood education in Republic of Srpska. The analysis shows that due to lack of professional identity and functions complexity of institutional early childhood education, concern for education, upbringing, care and welfare of young children was leaved to the teachers in the broadest sense, ie. those who were at employment bureau at that time, often guided by the financial effects. This practice continues even now after the Law on Preschool Education, which clearly sets out who can be a preschool teacher. The paper highlights the need for the system support to learning and development of young children in institutions for early childhood education through the employment of qualified teachers and synergy of stakeholders in initial educators and scientists community, in educational policy and in the field of professional development.

Keywords: Teacher in early childhood education institution, degree, the need for employment

Друштвени и правни контекст дјелатности предшколства Републике Српске

Посљедњих година предшколство Републике Српске постало је важно друштвено питање и актуелна тема многих стручних, друштвених али и политичких расправа. Разговори о дјелатности предшколског васпитања и образовања, генерисани су уређењем дјелатности која је из система друштвене бриге, гдје је била смјештана до прије двије деценије (као и у свим државама бивше Југославије) прешла у систем образовања гдје је сходно друштвеним парадигмама «постављено» као темељ цјеложивотног учења и први ниво цјеловитог система образовања.

Уређење дјелатности кренуло је од доношења првог стратешког документа образовања „Праваци развоја просвјете и културе у Републици Српској 2004-2007“ (Министарство просвјете и културе: 2003), у коме је и званично „постављено“ у дјелатност образовања; успостављања националног курикулума Програма предшколског васпитања и образовања (Министарство

просвјете и културе: 2007) и Радних књига (Министарство просвјете и културе: 2007) документа који чини саставни дио програма а којим се регулише начин планирања, реализације (документовања) и евалуације васпитно – образовног рада; доношења Закона о предшколском васпитању и образовању (Сл.гл. Републике Српске бр 119/08) и неких подзаконских аката међу којима и Правилник о лиценцирању васпитача и стручних сарадник (Сл.гл. Републике Српске бр 77/10), који никада није доживио своју примјену али је актуализовао питање формалних професионалних компетенција васпитача а тиме и идентитета дјелатности.

Друштвени контекст професије васпитача Републике Српске

Освијешћеност за суптилност професије васпитача која тражи изузетно високе професионалне компетенције, на глобалном нивоу, у виду морских таласа (плиме и осеке) стигла је и у Републику Српску. Међутим, почетком XXI вијека, када је хрупила као осека, то је била више друштвена и социјална потреба, која се још увијек грчевито држи у многим локалним срединама¹, а не потреба професије.

Захтјев за високим образовањем васпитача на просторима Републике Српске није израстао из реалних потреба и аутентичности професије саздане на актуелној филозофији, етици и спецификуму васпитања и образовања мале дјече, него под притиском реформских захтјева високообразовних институција, шире познатих као Болоњски процеси, који уводе ново схватање циљева високог образовања, заснивање програма на исходима учења заснованим на компетенцијама потребним у пракси и нову организацију студија.

Сређивањем дјелатности и прореформским аспектима Закона о предшколском васпитању и образовању, профил васпитача је уздигнут на ниво високог образовања и тиме изједначен са професијама из већих нивоа образовног система. Инсистирањем на запошљавању васпитача са високом стручном спремом и у јасличким групама, пружена је прилика за континуираном бригом о дјечи узраста од 6 мјесеци до поласка у школу.

¹ Васпитачки кадар предшколске установе у Сокоцу чине медицинске сестре, на Палама осим једне васпитачице све су остале медицинске сестре а у групу на мјесто васпитача се запошљавају педагози, у Рогатици је некон доношења закона запослен педагог-андрагог на мјесто васпитача итд.

„Узрастањем“ васпитача до јасличких група послата је порука да су најранији дани пресудни за цјелокупни развој дјетета те да подршка њиховом развоју и учењу захтјева високо-професионалне компетенције засноване на аутентичности бриге, дружења и учења мале дјеце. Ово је био и директан позив устновама које се баве образовањем будућих васпитача да преиспитају и/или реконструишу своје курикулуме (будући да су традиционално дјеца узраста до три године „препуштана“ медицинској струци) у смислу уградње исхода бриге, вршњачког дружења и учења најмлађе дјеце, старости већ од шест мјесеци па до поласка у школу.

По први пут у историји предшколства РС, високообразовне институције су се сусреле са изазовом оспособљавања будућих васпитача на недовољно артикулисаним парадигмама, потпомогнутим неаутентичношћу професије васпитача стасале на непрепознатљивом идентитету дјелатности предшколства.

Чини се, (судећи и по самим називима професије) да високообразовне институције тешко проналазе пут изградње компетенција студената, будућих васпитача и да им предстоји преиспитивање (ако и имају развијене) парадигми раног образовања и васпитања на којима би оснаживали студенте да у свом будућем раду развијају културу бриге, културу подучавања / учења, и културу вршњачких заједница и игре мале дјеце већ од узраста беба. (Janson, 2007, 2012).

Компетенција, па тиме и компетенција васпитача, у најопштијем смислу ријечи подразумјева „знање и дјелање“. То није фокус овог рада и он неће проблематизовати питање образовања васпитача, нити курикулима високообразовних институција које припремају васпитаче на додипломском студију. Проблематизоваће се питање формалних професионалних компетенција васпитача оличених у самом називу професије, за које (само на основу увида у сам назив звања) се не може рећи да обећавају јасну визију друштвених очекивања о томе шта васпитачи Републике Српске требају „знати и на који начин дјеловати у пракси“, односно које су то компетенције задовољног и успјешног васпитача које могу одговорити изазовима задовољног и радозналост дјетета, већ од узраста од шест мјесеци па до поласка у школу.

Стручни профил васпитача Републике Српске

На простору Републике Српске, као и на просторима република бивше Југославије, традиционално, образовање васпитача било је не-универзитетско. Организовано средином 70-их година прошлог вијека на не-универзитетским институцијама, прекинуто почетком 90-их и вакум од више од двије деценије у образовању васпитача, дјелатност предшколства није осјетила. Прво због малих потреба за васпитачким кадром а затим због прилива кадрова из сусједних, посебно Републике Србије. Међутим, чини се да је понајвише на недостатак такве друштвене потребе утицало постојање неартикулисаних потреба предшколских установа (или локалних заједница) за професионалцима-васпитачима чија је мисија подршка игри и развоју мале дјеце. Несхватање значаја раног образовања генерисана је и још увијек се генерише запошљавањем васпитача у најширем смислу ријечи – стручњака разних образовних профила а неријетко медицинских сестара општег смјера. Иако Закон не препознаје медицинског радника на мјесту васпитача у јасличкој групи, пракса њиховог запошљавања се наставља или се прибјегава формирању парова у јасличким групама од једног васпитача и једног медицинског радника.

У дјелатности предшколског васпитања и образовања ради 991² радник од којих је 564 васпитача. У вртићким групама ангажована су 444 а у јасличким 120 васпитача.

Увидом у структуру назива звања васпитача РС, може се закључити да у дјелатности предшколског васпитања и образовања раде васпитачи са 21 различитим називом звања и то 14 звања (Табела бр. 1) који су примјерени предшколском васпитању и образовању и 7 различитих звања (Табела бр. 2) који припадају вишим нивоима образовања или су то стручни профили који детерминишу стручне сараднике: педагози, педагози-андрагози итд.

Табела 1: Звања васпитача у Републици Српској

Ред бр	Назив звања васпитача Републике Српске	Додипломски студиј (број васпитача)	Звања која су добивена образовањем уз рад (број васпитача)
--------	--	-------------------------------------	--

² Статистика образовања, Предшколско образовање, Статистички билтен бр 4, Бања Лука 2011

1.	Васпитач у предшколским установама	45	39
2.	Струковни васпитач	24	
3.	Професор предшколског одгоја		45
4.	Наставник предшколског васпитања	55	
5.	Дипломирани васпитач предшколске дјеце	20	38
6.	Васпитач	39	
7.	Одгајатељ	6	
8.	Васпитач предшколског васпитања и образовања	42	
9.	Васпитач за рад у одјељењима на српском језику	1	
10.	Одгајатељ предшколске дјеце	1	
11.	Професор предшколског васпитања		26
12.	Медицинска сестра - техничар	44	
13.	Педијатријска сестра	26	
14.	Дипломирани медицинар (сестра) здравствене његе	56	
	УКУПНО	320	152

Табела 1 показује да тренутно у Републици Српској постоји 14 различитих звања када су у питању васпитачи. Табеларно је приказан и број особа запослених на мјесто васпитача, с обзиром на начин како су стекли формално звање, редовним школовањем у одређеним средњим школама, педагошким академијама или на универзитетима или образовањем уз рад. Другу колону табеле чине васпитачи који су углавном „под притиском“ законског рјешења стекли диплому на универзитетима.

Примјећује се да је увођењем легислативе у област предшколског васпитања и образовања, прво доношењем Оквирног а затим закона РС, успостављен оквир за униформисање формалне професионалне компетенције васпитача али још увијек нема консензуса у академској заједници о самом називу васпитача. Оно што је забрињавајуће а видљиво је из друге колоне табеле бр 1 „Звања која су добивена образовањем уз рад“ је да су то звања добивена у

последњој деценији након реформских активности у високом образовању, да ни у једном називу звања нема појма образовање. Називе звања: васпитач у предшколским установама, професор предшколског одгоја, дипломирани васпитач предшколске дјече и професор предшколског васпитања су звања која су добила више од једне петине васпитача (142 од укупно 564) који су већ били у радном односу али нису имали 20 година радног стажа, па су били су принуђени да се дошколују како би задржали радни статус.

У деценији када се јасно апострофира рано образовање и значај раног образовања за развој личности, академска заједница као да још није освијестила тај сегмент па појам образовање избјегава у дипломама својих студената.

С правом се може посумњати у исходе академских курикулума, њихов аутентични, научно засновани пут и програмску концепцију блиску предшколској педагогији.

На два јавна универзитета на којима се образују васпитачи и једном приватном у РС такође нема консензуса око самог назива васпитача. Тако васпитачи који стекну диплому на приватном универзитету НУБЛ-у (Независном универзитету у Бањој Луци) имају назив „дипломирани васпитач предшколске дјече“ а они који су стекли дипломе на Педагошком факултету у Бијељини, Универзитета у Источном Сарајеву имају назив „васпитач у предшколској установи“. Студенти који стекну диплому на Филозофском факултету универзитета у Бањој Луци имају диплому „дипломирани васпитач предшколске дјече“.

Неки називи звања дијеле заједничке елементе и указују на предшколство као дјелатност, док неки називи звања потпуно излазе из контекста струке. То указује да не постоји јасан профил и звање васпитача. Имплицира се став да студијски програми традиционално нису имали (и даље немају) јасну визију о профилима професије. У шароликости назива звања, могуће је извући неколико тема:

- Питање (не)јасних очекиваних исхода образовања будућих стучњака. Имајући у виду да је наслеђена номенклатура нејасна, не постоји ни консензус око тога шта је важно за васпитача (да ли васпитање или образовање)

- Рецидив медицинског модела рада са дјецом, нарочито јасличког узраста, уводи шароликост у звања, али и могућност да васпитно-образовну дјелатност раде медицински радници општег смјера.
- У неким називима се јасно наглашава васпитна компонента (васпитач, одгајатељ)
- У неким називима јасно долази до изражаја сколаризација (професор, наставник, одјељење и сл.)
- Негдје се називом ставља дистинкција у односу на врсту установе гдје ће радити, па тако назив наглашава рад у предшколским установама (за разлику од казнено – поправних установа, или домовима за напуштену дјецу)

Стиче се утисак да је нови закон затекао академску заједницу у дилемама о томе какав профил васпитача треба да изађе из високообразовних институција. Традиционално, у теорији, пракси, и у друштву у ширем смислу, васпитачи су називани „васпитачи“ (искључујући назив „тете“ који нажалост још увек обитава и у академској заједници као легитимни „назив од миља“), међутим, већ сам поглед на Табелу 1 преиспитује и ставља на пробу тај монолитни назив професије и звања у номенклатури занимања.

Проблем се поставља у још сложенијој форми када се шароликости назива додају још и друга звања, која су затечена, иако се и даље особе са таквим звањима запошљавају на мјесто „васпитача јасличке“, односно, „вртићке васпитне групе“.

Из Табеле бр. 2 може се закључити да има највећи број учитеља у дјелатности предшколства и да је то васпитачки кадар који је при крају радног вијека и који су своје праксе морали развијати у самој дјелатности без јасних или разводњених парадигми малих школа. Они су преживјели (и још увијек преживљавају) многе реформске промјене без јасних, од академске заједнице подржаних, визија друштва о томе које су њихове кључне улоге у васпитању, образовању и бризи за предшколску дјецу. Занимљив је податак, односно број професора разредне наставе (9) и наставника разредне наставе (3) који су своје професионалне компетенције „унапређивали“ у дјелатности основне школе. Могуће је претпоставити, да су недавно дипломирани професори разредне

наставе запошљавани у установама само због нивоа стручне спреме, а не потребе и статуса професије, па и то јасно говори о традиционалном недостатку идентитета дјелатности. Велики прилог чињеници недостатка идентитета дјелатности и друштвене неосвјешћености за дјелатност, лежи и у чињеници запошљавања на мјесто васпитача педагога (7) и професора педагогије (6). Може се видети да има и андрагога и дефектолога-олигофренолога који раде са предшколском дјецом³.

Табела 2: Звања професија запослених на мјесто васпитача

Ред бр	Назив звања васпитача Републике Српске	Додипломски студиј - број васпитача	Звања која су добивена образовањем уз рад - број васпитача
1.	Професор разредне наставе	5	9
2.	Учитель	34	
3.	Наставник разредне наставе	18	3
4.	Дипломирани педагог	7	
5.	Професор педагогије	6	
6.	Дипломирани педагог и андрагог	1	
7.	Дипломирани дефектолог олигофренолог	1	
	Укупно:	52	12

Закључна разматрања

Чини се да у Републици Српској (па и широј регији будући да су васпитачи стицали своје дипломе на разним факултетима РС, БиХ, те сусједних држава а најише из Србије⁴) постоји **недостатак сагласности о мисији васпитача** у дјелатности предшколског васпитања и образовања. Које су то кључне улоге васпитача, па тиме и који је то најадекватнији назив за професију, остаје отворено питање, које се поред низа других дилема, поставља пред

³ Увидом у Годишње програме рада ових установа утврђено је да су сви стручни сарадници запослени након доношења закона који изричито прописује ко може бити васпитач.

⁴ Васпитачи РС су стицали дипломе у сљедећим мјестима: Бања Лука, Мостар, Сарајево, Сомбор, Кикинда, Суботица, Сремска Митровица, Нови Сад, Београд, Ријека, Госпић, Бијељина, Вршац, Никшић

академску заједницу. Пред друштвену заједницу поставља се питање запошљавања васпитача образованих на институцијама које се баве искључиво образовањем „васпитача предшколске дјецe“.

Консензуси око назива професије, испред академске заједнице и јасан став друштвене заједнице о професионалцима у васпитној групи, значило би да су јасно артикулисане кључне улоге васпитача у васпитној групи а то је већ добра полазна основа за уједначавање квалитета иницијалног образовања васпитача који би му даље омогућио напредовање у струци.

Постоји неподјијелено мишљење стручне и опште јавности да савремено предшколство треба компетентног васпитача - аутономног професионалца, оснаженог у својој значајној друштвеној улози, способног да се самоизрази и самореализује као практичар. Васпитачи требају, или би требало да имају компетенције које представљају "нијему" основу педагошког квалитета институционалног васпитања и образовања у раном дјетињству (Прибишев Белеслин и Вујић, 2011). Иако се подразумијева да су компетенције „власништво“ индивидуе која је одговорна за њих, почиње да се обликује мишљење да компетенције васпитача имају двоструку димензију: индивидуалну и друштвену (Прамлинг Самуелсон ет ал., 2011, према ибидем), чиме се још више проблематизује питање могућности да се појединац доживљава као једини услов и фактор развоја сопствених компетенција. Личност васпитача и умијеће особе јесте нужан услов за развијање компетенција, међутим, како ће се оне обликовати током иницијалног припремања за професију и током дугогодишњег радног искуства, зависи од много више фактора, а највише од припреме током иницијалног образовања.

Такође се да закључити да постоји **недостатак јединствене стратегије** која ће обезбједити минималне предуслове (стандарде) које мора да испуни „дипломирани васпитач“ било ког факултета да би могао да уђе у васпитну групу и самостално обавља све оно што се сматра пословима васпитача. Добру основу за изградњу јединствене стратегије представљају Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколском васпитању и образовању (Агенција за предшколско, основно и средње образовање, Сарајево: 2011). Стандарди квалитета рада васпитача отварају простор за дијалог о разумјевању и примјени индикатора квалитета кључних

компетенција које се захтјевају у професији васпитача. Добра су основа за апострофирањем компетенција детерминисаних и социо-културним контекстом што подразумева мјесто образовања у друштвеном систему вриједности, и у вези са тим имплицитну филозофију о улогама савременог васпитача. Истовремено отварају позив за тестирање „понуђених“ компетенција на простору РС, које би ваљало испробати и упоређивати са компетенцијама васпитача на нивоу БиХ, региона и ширег европског простора.

Стандарди квалитета васпитача представљају и позив свим институцијама које се баве образовањем будућих васпитача, без обзира на њихову загарантовану аутономију у смислу наставног процеса и очекиваних профила које образују, за дубинско истраживање „стварног потенцијала курикулума“, па тиме и самог назива профила звања васпитача, и њиховог усаглашавања што је директно повезано са важним дискусијама које се одвијају током међународних дебата и које су дио „језгра“ Болоњског процеса. (Усаглашавање програма образовања просвјетних радника у земљама Западног Балкана, 2008)

Литература:

Спасојевић, П. и Прибишев Белеслин, Т. (2008) *Програм предшколског васпитања и образовања у Републици Српској као изазов за опитметодичко образовање будућих васпитача*. Зборник радова са Међународне стручно-научне конференције: Образовно-васпитни процеси у предшколству. Суботица, Република Србија: Висока струковна школа за образовање васпитача, Стручно-научна конференција одржана 16.-17. маја 2008. у Суботици.

Панић, Н. (2008). *Несклад између просвјетне праксе и образовања просвјетних радника*, Усаглашавање програма просвјетних радника у земљама Западног Балкана, Центар за образовне политике, Београд.

Агенција за предшколско, основно и средње образовање БиХ. (2011) *Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколско васпитању и образовању*. Сарајево: Студио Јордан.

- Pramling Samuelsson, I., O Bilewu, V., Rabusicova, M., Baillargeon, M., Launder, D., & Aparecida Salmaze, M. (2011). OMEP Presidential Forum, Prominent pedagogical approaches. In Abstract book of the 63rd OMEP World Conference: Meeting the learning and developmental needs of our young citizens (pp. 71 – 72). Hong Kong, PR China: The Hong Kong Institute of Education
- Прибисев Белеслин, Т. и Вујић, Т. (у штампани). *Стицање методичких компетенција будућих васпитача: од апстрактног знања до ситуационог учења*. Настава и васпитање, Београд.
- Janson, U. (2012). Concerns and challenges in developing inclusive preschool classrooms. Саопштење на Конференцији: Early education / Preschool Education Conference “Increasing early learning opportunities for children in Bosnia and Herzegovina”. Сарајево, 14.-15. фебруар 2012.
- Министарство просвјете и културе Републике Српске. (2007). *Програм предшколског васпитања и образовања*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Министарство просвјете и културе Републике Српске. (2004). *Правци развоја просвјете и културе Републике Српске 2004-2007*. Лакташи: Графомарк
- Спасојевић, П., Прибишев - Белеслин, Т. и Николић, С. *Радне књиге за предшколске установе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Николић, С. (2011). *Стање у предшколском васпитању и образовању Републике Српске*, Квалитет предшколског одгоја и образовања у БиХ: Сарајево: Агенција за предшколско, основно и средње образовање.